

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
СУМСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ЦЕНТР ЗДВН
КАФЕДРА ФІНАНСОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ І ПІДПРИЄМНИЦТВА

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА МАГІСТРА

**Управління фінансовою безпекою домогосподарств в умовах
пандемічної кризи**

спеціальності 072 «Фінанси, банківська справа та страхування»

Студентки Іншиної Наталії Олексіївни

групи Ф.мз-01С/1

Подається на здобуття освітнього ступеня магістр.

Кваліфікаційна робота магістра містить результати власних досліджень.
Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на
відповідне джерело

_____ Н.О. Іншина
(підпис)

Керівник доц. д.е.н.

_____ (підпис)

П.М. Рубанов

Суми 2021

РЕФЕРАТ

кваліфікаційної роботи магістра на тему **Управління фінансовою безпекою домогосподарств в умовах пандемічної кризи**

Студентка Іншина Наталія Олексіївна

Актуальність теми кваліфікаційної роботи. Під фінансовою безпекою людини розуміється стан життєдіяльності громадянина, який забезпечує правовий та економічний захист його життєвих інтересів, підтримуються його конституційні права, забезпечується гідний рівень життя людини незалежно від впливу внутрішніх та зовнішніх загроз. Тому питання забезпечення фінансової безпеки домогосподарств набувають особливої актуальності.

Метою даної роботи є дослідження сутності фінансової безпеки домогосподарства та факторів що на неї впливають, розробка сучасних теоретико-методичних підходів до оцінювання рівня фінансової безпеки домогосподарств.

Об'єкт дослідження – процеси забезпечення фінансової безпеки на рині домогосподарства, як структурного елемента фінансової системи держави.

Предмет дослідження економічні відносини що виникають між домогосподарствами та іншими економічними суб'єктами, та впливають на характеристики та показники їх фінансової безпеки.

У першому розділі магістерської роботи досліджуються теоретичні засади економічної сутності домогосподарств та їх фінансової безпеки. У другому розділі досліджено теоретико-методичні підходи до оцінювання та забезпечення фінансової безпеки домогосподарств. У третьому розділі наведені напрями та шляхи підвищення фінансової безпеки домогосподарств в сучасних умовах.

Ключові слова: домогосподарство, фінансова безпека, фінансові ресурси домогосподарств, витрати домогосподарств,

Основний зміст кваліфікаційної роботи викладено на 36 сторінках, з яких список використаних джерел мстить 45 найменувань. Робота містить 8 таблиць, 14 рисунків.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	5
1 ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ЕКОНОМІЧНОЇ СУТНОСТІ	
ДОМОГОСПОДАРСТВ ТА ЇХ ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ	7
1.1 Роль та місце домогосподарств в сучасній економічній системі.....	7
1.2 Сучасні підходи до визначення поняття фінансової безпеки домогосподарств в українській та закордонній практиці	11
2 ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ПІДХОДИ ДО ОЦІНЮВАННЯ ТА	
ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ ДОМОГОСПОДАРСТВ	14
2.1 Чинники формування фінансової безпеки домогосподарств.....	14
2.2 Методичні підходи до оцінювання фінансової безпеки домогосподарств.....	23
3 НАПРЯМИ ТА ШЛЯХИ ПІДВИЩЕННЯ ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ	
ДОМОГОСПОДАРСТВ В СУЧАСНИХ УМОВАХ.....	27
3.1 Особливості забезпечення фінансової безпеки домогосподарств під час пандемічної кризи.....	27
3.2 Підвищення фінансової грамотності як необхідна передумова забезпечення фінансової безпеки домогосподарств.....	29
ВИСНОВКИ.....	31
ПЕРЕЛІК ПОСИЛАНЬ.....	32

ВСТУП

Актуальність теми. Основною особливістю фінансів домогосподарств є те, що їхня якість – це показник добробуту населення. Саме у сфері формування фінансів особисті заощадження трансформуються в інвестиції. Також варто відзначити, що вони визначають обсяг платоспроможного попиту в економіці і є основою для розширення суспільних та корпоративних фінансів. Крім того, специфіка фінансів домашніх господарств полягає в тому, що ця сфера фінансових відносин найменше регламентована державою. Отже, можна сказати, що домашнє господарство – це економіка, створювана людьми.

Бюджет домогосподарств формують фінансові ресурси, який можна поділити на доходи та витрати. Перші можна охарактеризувати як основні джерела надходжень (натуральних та грошових). Класифікувати доходи можна на номінальний (гроші, отримані домашнім господарством загалом за певний період), наявний (номінальний дохід з урахуванням податків і зобов'язань) і реальний дохід (той, що скоригований на індекс споживчих цін). Прикладами джерел фінансів домогосподарств можна назвати доходи від виробничої діяльності та від власності, а також різні соціальні: поточні (пенсії, допомоги, субсидії тощо) та капітальні (субсидії на житло, ремонт; вартість безоплатно переданих акцій тощо) трансферти. Особливістю доходів і те, що вони містять у собі доходи у грошової, а й у натуральної формі.

Так як на даний момент проблема забезпечення фінансової безпеки населення набирає актуальності, необхідно звернути увагу на розробку системи індикаторів, за допомогою яких можна оцінити ефективність забезпечення фінансової безпеки, при цьому необхідно акцентувати увагу на тому, що кожен суб'єкт має свої специфічні риси. На сьогоднішній день існує величезна прогалина у вивченні цього питання на рівні домогосподарств, в основному вчені розглядають державний та регіональний рівень, проте ми вважаємо, що дослідження саме фінансової безпеки домогосподарств є базисом захисту національних інтересів.

Метою даної роботи є дослідження сутності фінансової безпеки домогосподарства та факторів що на неї впливають, розробка сучасних теоретико-методичних підходів до оцінювання рівня фінансової безпеки домогосподарств.

Об'єкт дослідження – процеси забезпечення фінансової безпеки на рині домогосподарства, як структурного елемента фінансової системи держави.

Предмет дослідження економічні відносини що виникають між домогосподарствами та іншими економічними суб'єктами, та впливають на характеристики та показники їх фінансової безпеки.

У першому розділі магістерської роботи досліджуються теоретичні засади економічної сутності домогосподарств та їх фінансової безпеки. У другому розділі досліджено теоретико-методичні підходи до оцінювання та забезпечення фінансової безпеки домогосподарств. У третьому розділі наведені напрями та шляхи підвищення фінансової безпеки домогосподарств в сучасних умовах.

Інформаційною основою роботи є нормативно-правові документи, статистичні данні, наукові праці вітчизняних та закордонних авторів, з питань забезпечення фінансової безпеки домогосподарств, періодичні джерела, ресурси мережі Інтернет, тощо.

1 ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ЕКОНОМІЧНОЇ СУТНОСТІ ДОМОГОСПОДАРСТВ ТА ЇХ ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ

1.1 Роль та місце домогосподарств в сучасній економічній системі

На сьогодні в економічній літературі сформувалося декілька визначень економічної категорії «домогосподарство» [26, 40, 3, 8]. Так сайт «Словопедія» [9] визначає домашнє господарство як: «... суб'єкт економічної діяльності що складається з однієї чи кількох осіб, які найчастіше є родичами та мешкають разом; забезпечують економіку ресурсами, товарами та послугами в обмін на блага, які споживають спільно». Закон України «Про сільськогосподарський перепис» визначає домогосподарство як «...сукупність осіб, які спільно проживають в одному житловому приміщенні або його частині, забезпечують себе всім необхідним для життєдіяльності, ведуть спільне господарство, повністю або частково об'єднують та витрачають кошти. Ці особи можуть перебувати в родинних стосунках або стосунках свояцтва, не перебувати у будь-яких із цих стосунків, або перебувати і в тих, і в інших стосунках. Домогосподарство може складатися з однієї особи» [36].

Насамперед, домогосподарство – це відокремлений осередок суспільства, суб'єкт господарсько-економічної діяльності, який має виробничі ресурси, самостійно приймає рішення та прагне максимально задовольнити свої потреби. Простими словами, це людина чи група людей, яка проживає спільно та має загальний бюджет. Варто зазначити, що будь-яка сім'я може бути домогосподарством, але не будь-яке домогосподарство може бути сім'єю, тому що може складатися з однієї людини (поодиноке домогосподарство) або людей, які просто живуть під одним дахом і ведуть спільне господарство (групове домогосподарство).

На сьогодні в усьому світі та в нашій державі зокрема домашні господарства є важливими суб'єктами економічної діяльності, від успішності життєдіяльності якого залежить як добробут його самого, а й добробут всього

населення країни загалом. Також домогосподарства значною мірою впливають на результати формування економічних пріоритетів і реалізації соціальних реформ. Фінансові ресурси домашніх господарств є частиною національного доходу суспільства, вони відіграють важливу роль у фінансовій системі держави, та їх слід виділяти як окрему сферу. Між державою, підприємствами, фінансово-кредитною системою та домогосподарствами постійно виникає рух грошових потоків на різних принципах та умовах (рис. 1.1.)

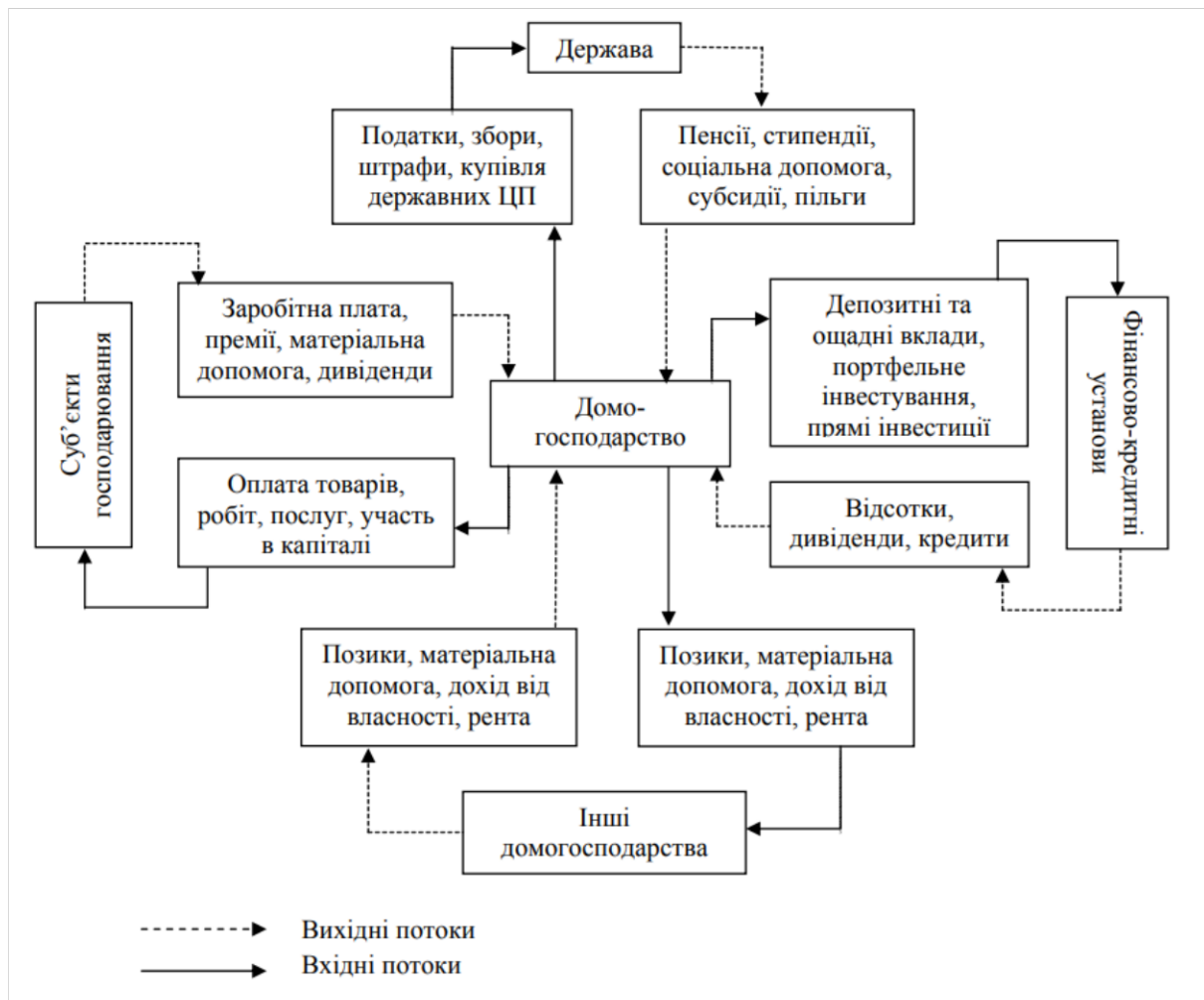

Рисунок 1.1 – Взаємодія домогосподарств з іншими економічними суб'єктами [43]

Ці відносини можна розподілити за трьома групами в залежності від характеру руху коштів. Так рух коштів між домогосподарством і державою як правило відбувається на принципах безповоротності та еквівалентності, що характерно для фінансових відносин. Наприклад, з одного боку відбувається

сплата податків членами домогосподарства до державного чи місцевих бюджетів (ПДФО, військовий збір), а з іншого держава сплачує заробітну плату, стипендії, пенсії, соціальну допомогу, тощо, тим самим забезпечуючи нормальну життєдіяльність домогосподарств.

Інший тип відносин, який відбувається у формі грошового обігу, проявляється у взаємодії домогосподарств з підприємствами та іншими суб'єктами господарювання реалізується на принципах безповоротності але еквівалентності. Наприклад, це можуть бути відносини з роботодавцями, де еквівалентність виявляється у формі оплати праці, або відносини, пов'язані із купівлею товарів чи отриманням послуг, з якими щоденно стикаються домогосподарства.

І нарешті відносини домогосподарств із фінансово-кредитною системою здійснюються на принципах платності, зворотності та терміновості. Це може бути отримання кредитів в банках чи навпаки розміщення коштів на депозитах, що дозволяє отримати додатковий пасивний дохід.

За роки незалежності кількісні характеристики домогосподарств України зазнали певних змін. В таблиці 1.1 наведено статистичні дані, щодо кількості та складу домогосподарств за останні роки.

Таблиця 1.1 – Характеристика домогосподарств в Україні [29]

	2008	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Кількість домогосподарств (тисяч)	17199,0	15073,7	15033,4	14985,6	14934,9	14881,7	14784,3	14678,1
одна особа	24,3	20,6	19,6	20,0	20,3	19,8	18,7	18,1
дві особи	26,9	32,8	33,0	32,4	32,8	34,2	35,3	36,4
три особи	24,8	25,0	26,3	26,9	25,8	24,7	26,2	25,6
чотири особи	15,9	13,9	14,3	13,6	13,6	13,7	12,5	12,5
п'ять осіб і більше	8,1	7,7	6,8	7,1	7,5	7,6	7,3	7,4
Частка домогосподарств з дітьми до 18 років (%):	37,8	38,2	38,2	38,2	37,8	37,9	37,7	37,8
Частка домогосподарств без дітей (%):	62,2	61,8	61,8	61,8	62,2	62,1	62,3	62,2

Як видно з таблиці за останні роки кількість домогосподарств в Україні суттєво скоротилась в першу чергу через анексію Криму та частини Донбасу, а також через загальні негативні демографічні тенденції, що притаманні не лише Україні, а й іншим країнам Європи. Регіональний розподіл домогосподарств за їх середньою чисельністю у 2021 році наведено на рисунку 1.2.

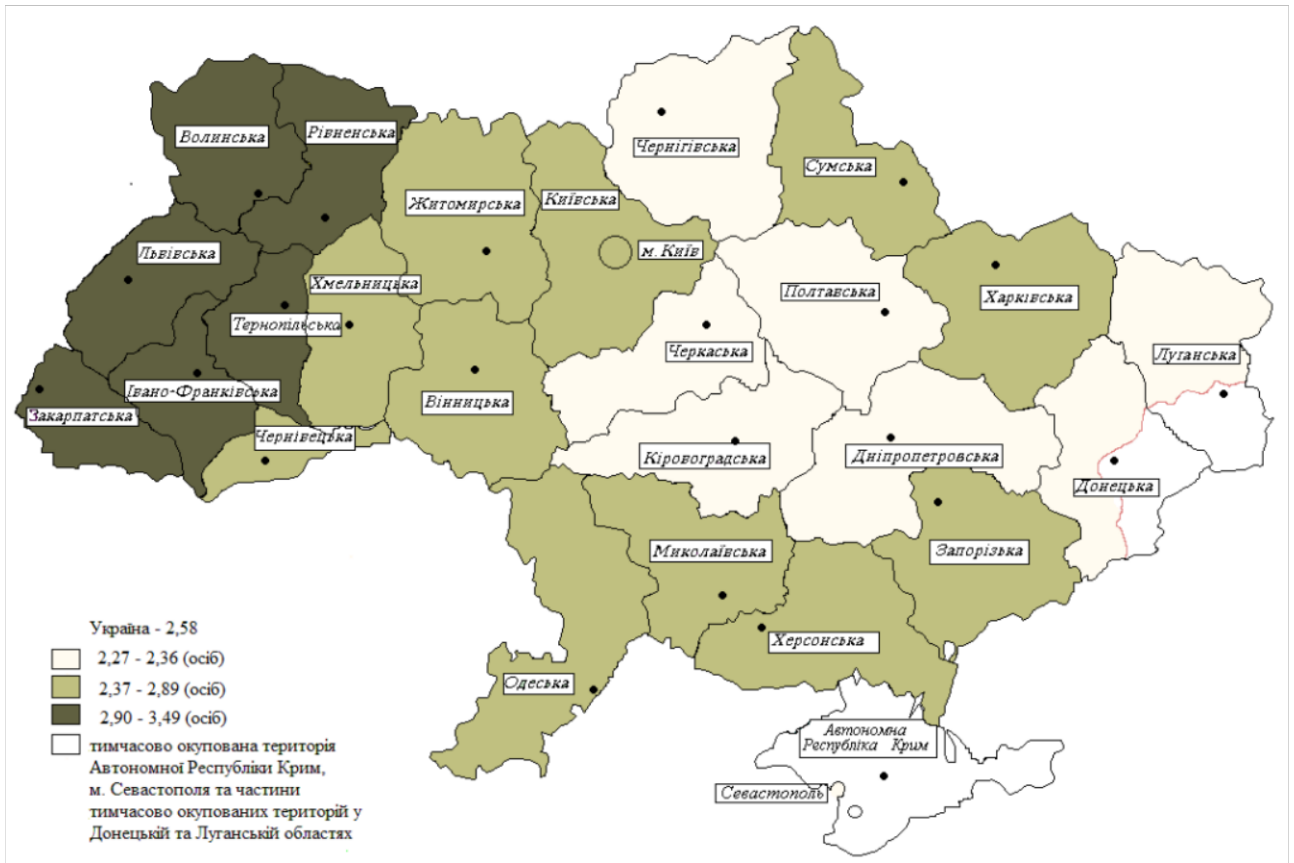

Рисунок 1.2 – Середній розмір домогосподарств у 2021 році [39]

Аналіз рівень наукового інтересу до питань фінансів домогосподарств в світовому масштабі, проведений за допомогою програми Google Trends, показав, що саме особисті фінанси є предметом підвищеної уваги з боку науковців (рис. 1.3).

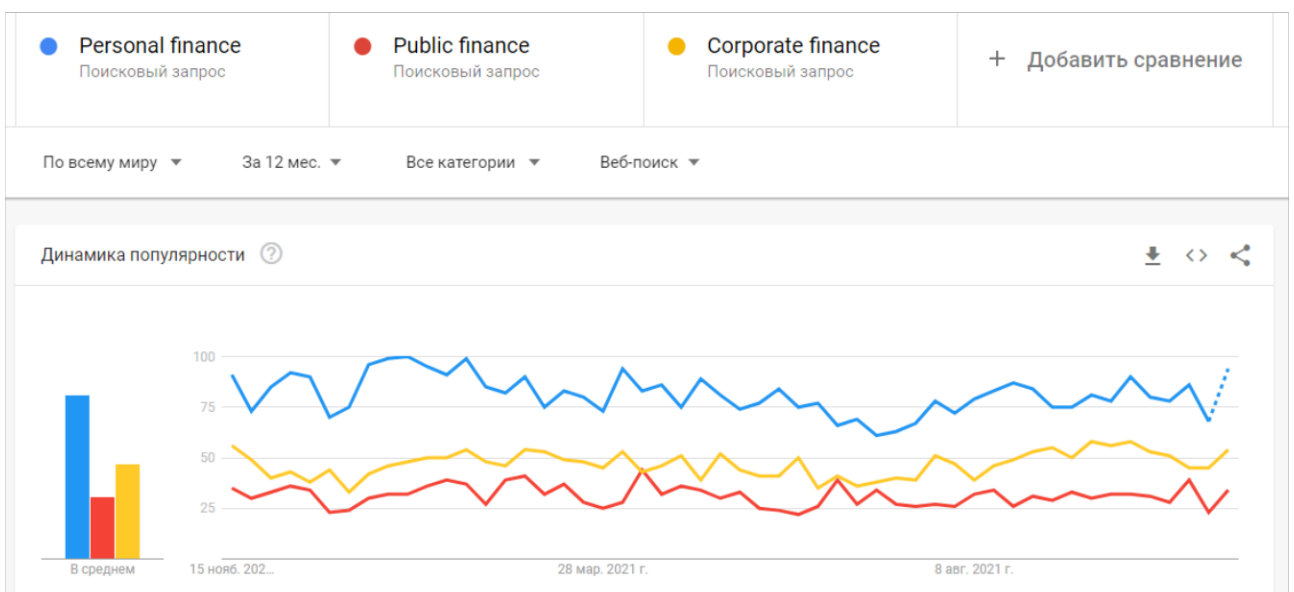

Рисунок 1.3 – Пошукові запити в системі Google [авторська розробка]

Сучасні домогосподарства України характеризуються значною диференціацією забезпечення ресурсами, витратами і відповідно, рівнем життя. Поява нових викликів і загроз, особливо останніх років пандемічної кризи вимагає реалізації нових підходів до забезпечення фінансової безпеки домогосподарств.

1.2 Сучасні підходи до визначення поняття фінансової безпеки домогосподарств в українській та закордонній практиці

Під фінансовою безпекою людини розуміється стан життєдіяльності громадянина, який забезпечує правовий та економічний захист його життєвих інтересів, підтримуються його конституційні права, забезпечується гідний рівень життя людини незалежно від впливу внутрішніх та зовнішніх загроз. Основною функцією держави у цьому випадку є забезпечення встановлених соціальних стандартів та гарантій, що дозволяють працездатним громадянам та пенсіонерам вести фінансово забезпечений гідний спосіб життя. Порушення прав споживачів, низький розмір пенсій та заробітної плати, високий рівень безробіття, знецінення заощаджень, падіння реальних доходів населення та зубожіння, збільшення диференціації доходів та майнового розшарування суспільства – основні загрози не лише фінансовій безпеці громадян, а й усієї держави загалом. Фінансова безпека громадян багато в чому визначається загальним станом економіки та грамотною фінансовою політикою, що проводиться у державі. Таким чином фінансова безпека домогосподарства, є похідною функції особистої фінансової безпеки та безпосередньо залежить від забезпечення необхідного рівня добробуту та стабільності окремих громадян.

В сучасній науковій літературі існує багато визначень сутності фінансової безпеки домогосподарств та розкриття сутності і змістовного наповнення цього поняття. Наприклад, М. Зварич розглядає це поняття з позиції можливості домогосподарствам протистояти зовнішнім і внутрішнім загрозам, що дозволить реалізовувати фінансові інтереси всіх членів домогосподарства та створювати їм

необхідні життєві умови [13]. Схоже визначення цього поняття наводить в своїй роботі М. Данилюк, яка розглядає специфічні ризики, притаманні саме домогосподарствам та аналізує їх взаємозв'язок з іншими учасниками економічних процесів [8]. В. Коваленко та Н. Мацедонська під фінансовою безпекою домогосподарства розуміють їх можливість приймати відповідні рішення щодо управління власними ресурсами, що сприятимуть реалізації інтересів домогосподарств в межах правового середовища [16]. Таким чином, узагальнюючі вищенаведені визначення можна зазначити, що *фінансова безпека домогосподарств це їх здатність протидіяти внутрішнім та зовнішніми фінансовим загрозам, зберігаючи при цьому повноцінну життєдіяльність та можливості для сталого розвитку*. Саме сталий розвиток передбачає не лише задоволення поточних потреб домогосподарства (їжа, одяг, комунальні витрати тощо), а й можливості розвиватися (отримувати нову освіту, поліпшувати житлові умови, тощо).

Знаходячись на мікрорівні фінансової безпеки фінансова безпека домогосподарств є основою та підґрунтям формування безпечних фінансових відносин на вищих – мезорівні (група, регіон) та макрорівні (держава) (рис. 1.4).

Рисунок 1.4 – Місце фінансів домогосподарств у багаторівневій системі забезпечення фінансової безпеки [43, с. 23].

В свою чергу і вищі рівні економічного устрою формують необхідні передумови забезпечення фінансової безпеки домогосподарства через здійснення регулюючого впливу на їх діяльність.

Коронавірусна криза, яка вирує в світі протягом останніх двох років внесла свої корективи у процес забезпечення фінансової безпеки домогосподарств. Для фінансів домогосподарств з'явилися нові виклики та ризики які в першу чергу пов'язані із можливими втратами доходів внаслідок загального зниження ділової активності спричиненої карантинними обмеженнями. Одним з таких викликів є зростання рівня безробіття яка спостерігається у 200-21 рр. (рис. 1.5).

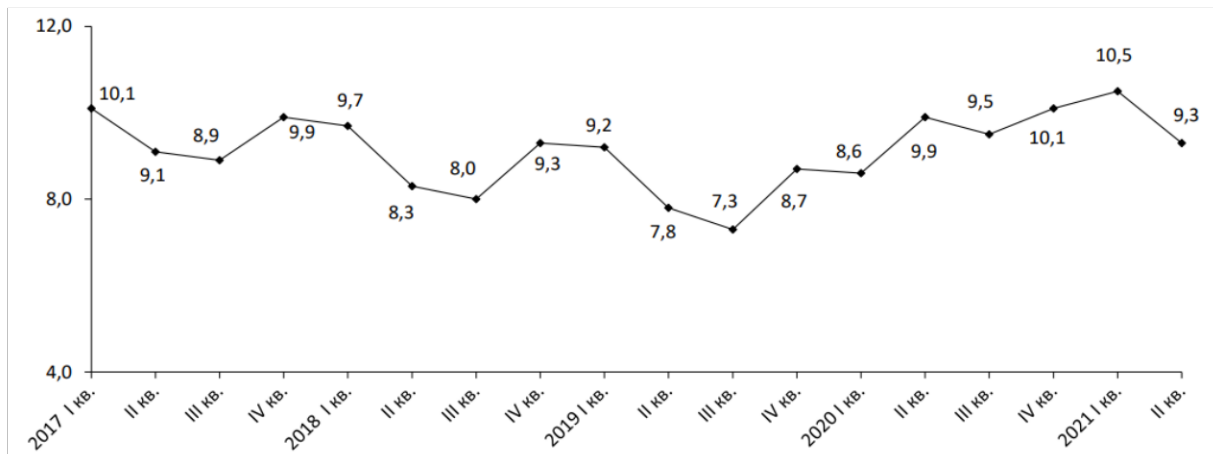

Рисунок 1.5 – Рівень безробіття в Україні [29]

Незважаючи на номінальне зростання середньої заробітної плати, яке в першу чергу пов'язане із зростанням мінімальної зарплати в останні роки значно зріс рівень заборгованості із її виплати (рис. 1.6).

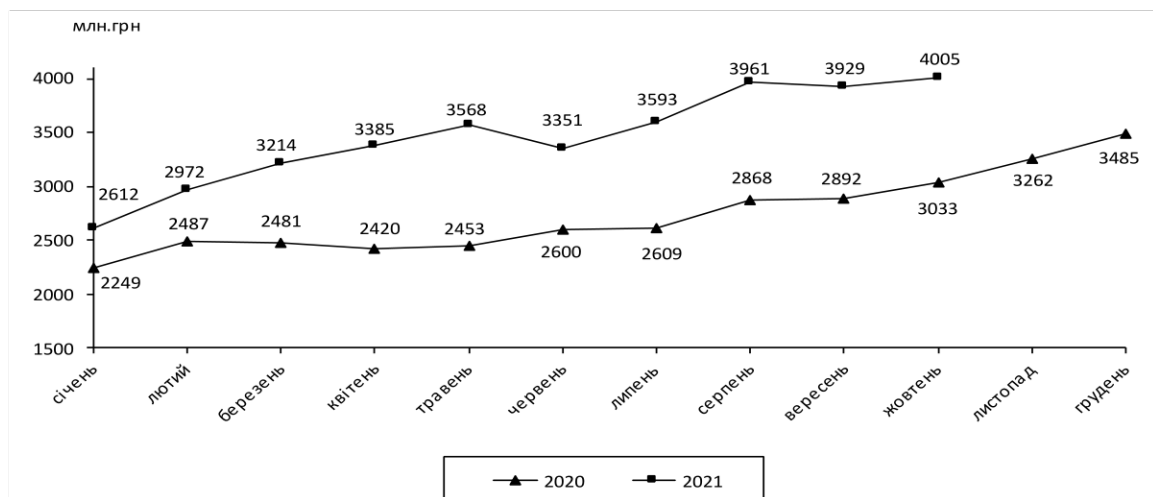

Рисунок 1.6 – Заборгованість із виплати заробітної плати [29]

Ці факти свідчать про загальне зниження фінансової безпеки домогосподарств, яке спричинила пандемічна криза.

2 ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ПІДХОДИ ДО ОЦІНЮВАННЯ ТА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ ДОМОГОСПОДАРСТВ

2.1 Чинники формування фінансової безпеки домогосподарств

Фінансова безпека домашніх господарств відображає сукупність індикаторів, яка включає надходження фінансових ресурсів та порядок їх витрачання на потреби, потреби домогосподарств та заощадження. Мета оцінки стану полягає у знаходженні шляхів зростання якості їхнього життя, виконання всіх фінансових зобов'язань та інвестуванні у розвиток. Внутрішні та зовнішні чинники впливу на фінансову безпеку домогосподарств наведено на рисунку 2.1.

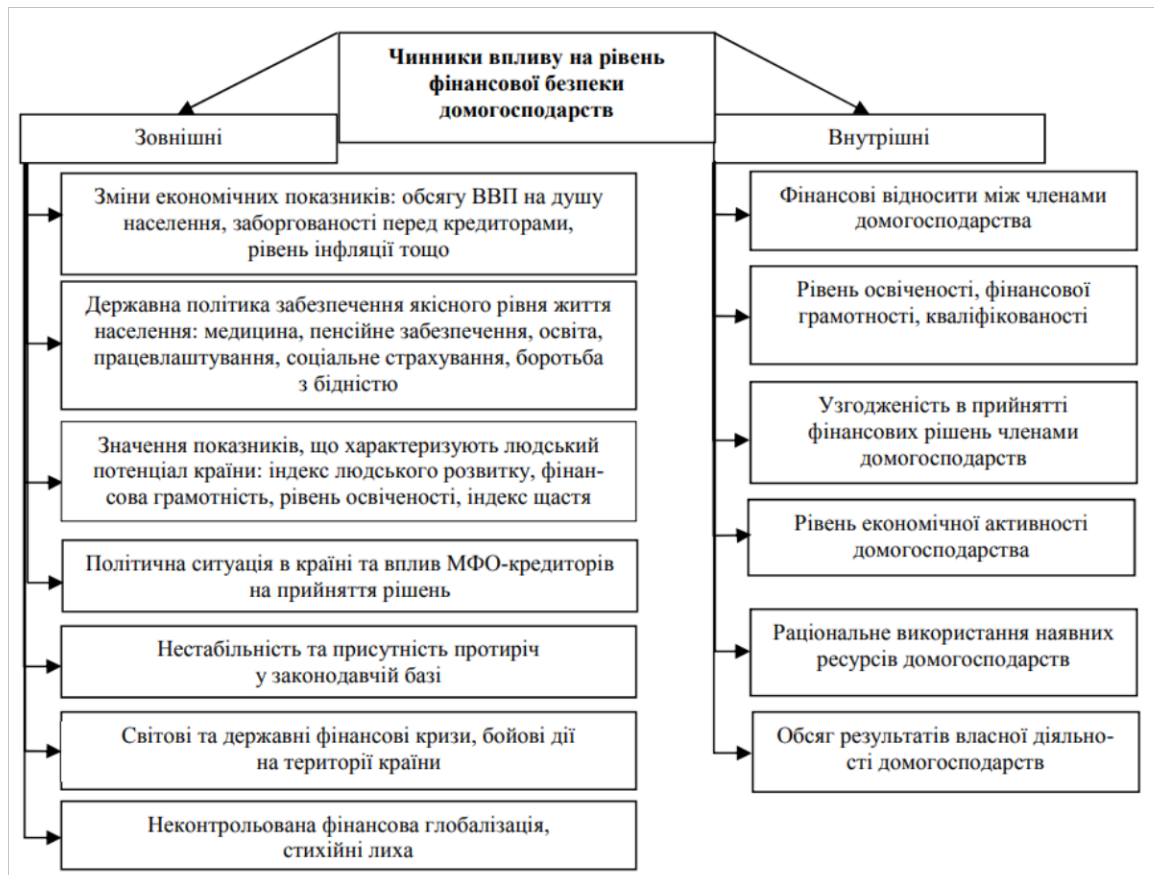

Рисунок 2.1 – Чинники впливу на рівень фінансової безпеки домогосподарств [33]

Фінансовий стан домашніх господарств відображають його індикатори, які залежать від фінансової та соціальної політики, що здійснюється державою, і природно створюються внутрішніми побудовами та традиціями в організації забезпечення своєї життєдіяльності. На рисунку 2.2 наведена динаміка зміни показника розміру номінального ВВП на одне домогосподарство в Україні в гривневому та доларовому вимірах.

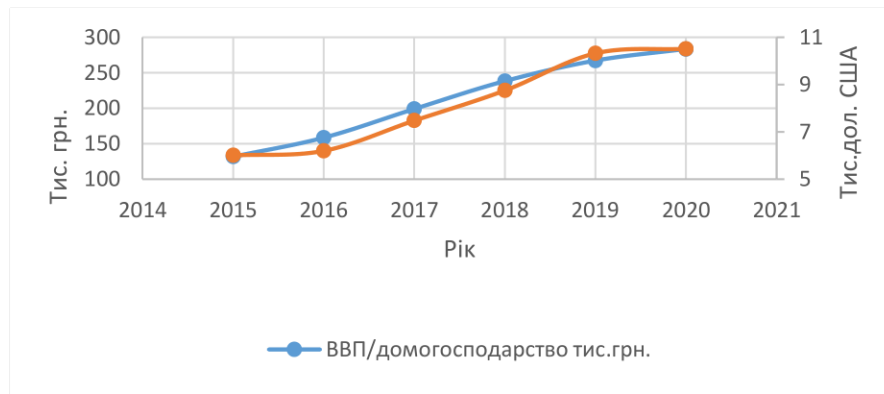

Рисунок 2.2 – Розмір номінального ВВП на одне домогосподарство (побудовано автором на основі даних [29])

Як видно з рисунку протягом останніх років спостерігається стійка тенденція зростання питомої частини ВВП у розрахунку на одне домогосподарство, як в гривневому, так і в доларовому еквіваленті. Це позитивно позначається на рівні фінансової безпеки та належить до зовнішніх чинників впливу на неї.

Ще одним індикатором, що характеризує рівень фінансової безпеки домогосподарств є порівняння ставок за депозитами та рівнем інфляції (рис. 2.3).

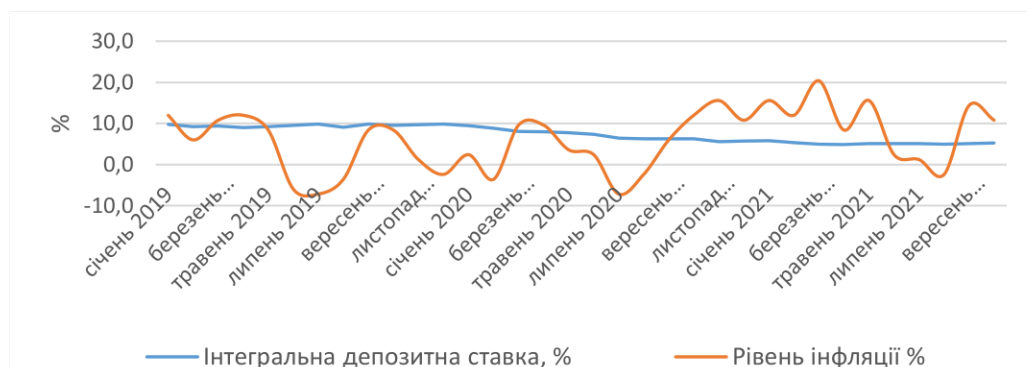

Рисунок 2.3 – Ставки за депозитами та рівень інфляції (побудовано автором на основі даних [27, 29])

В нашій країні де низький рівень розвитку фондового ринку та фінансової грамотності населення депозити залишаються найбільш популярним джерелом отримання пасивних доходів. Ще донедавна ставки за депозитним операціями в гривнях становили 15-20% річних що давало можливість отримувати доволі непоганий додатковий дохід і тим самим підвищити свою фінансову безпеку.

Протягом останніх двох років ставки суттєво знизилися, і наразі вони становлять 5 – 7% річних в гривнях та 0,01 – 1,5% в іноземній валюті, а з урахуванням ПДФО та військового збору реальна дохідність депозитів є ще меншою. З рисунку 2.3 видно, що майже весь пандемічний період 2020-21 років дохідність депозитів була меншою ніж рівень інфляції, перерахований у річному вимірі. Таким чином депозити вже повноцінно не відіграють роль інструмента забезпечення додаткової фінансової безпеки домогосподарств.

До зовнішніх факторів, що впливають на фінансову безпеку домогосподарства належать рівень освіти, медицини, людського розвитку, тобто показники, які визначають якість життя населення. Оцінити рівень цих показників можна через систему рейтингів, що формуються провідними світовими агентствами. В таблиці 2.1 зведено рейтинги якості життя населення для України.

Таблиця 2.1 – Рейтинги, що характеризують якість життя [14]

Показник	Значення	Позиція України
Рівень безробіття	9,3	52
Рівень бідності (% населення за межею бідності)	3%	132
Індекс продовольчої безпеки	63	54
Індекс вартості життя	30,05	121
Рейтинг за вартістю нерухомості	1 081,08 \$	90
Рівень освіти населення	0,768	34
Індекс рівня вищої освіти	45,1	38
Рівень витрат на охорону здоров'я (% от ВВП)	7,0%	73
Індекс рівня медицини	53.43	72
Індекс безпеки здоров'я	38,0	94
Очікувана тривалість життя (років)	72	123
Індекс людського розвитку	0,779	74
Індекс щастя	4.875	110
Рівень соціального розвитку	73,38	63

Як видно з таблиці, за більшістю показників Україна посідає середні позиції в світових рейтингах.

Серед внутрішніх факторів, що формують фінансову безпеку домогосподарств доцільно виділити такі як: рівень освіченості, фінансової грамотності, кваліфікованості; рівень економічної активності домогосподарства, рівень раціональності використання ресурсів.

Рівень освіченості населення характеризується в першу ефективністю діяльності закладів вищої освіти. В Україні вища освіта представлена розгалуженою мережею університетів, інститутів, коледжів, училищ (рис. 2.4).

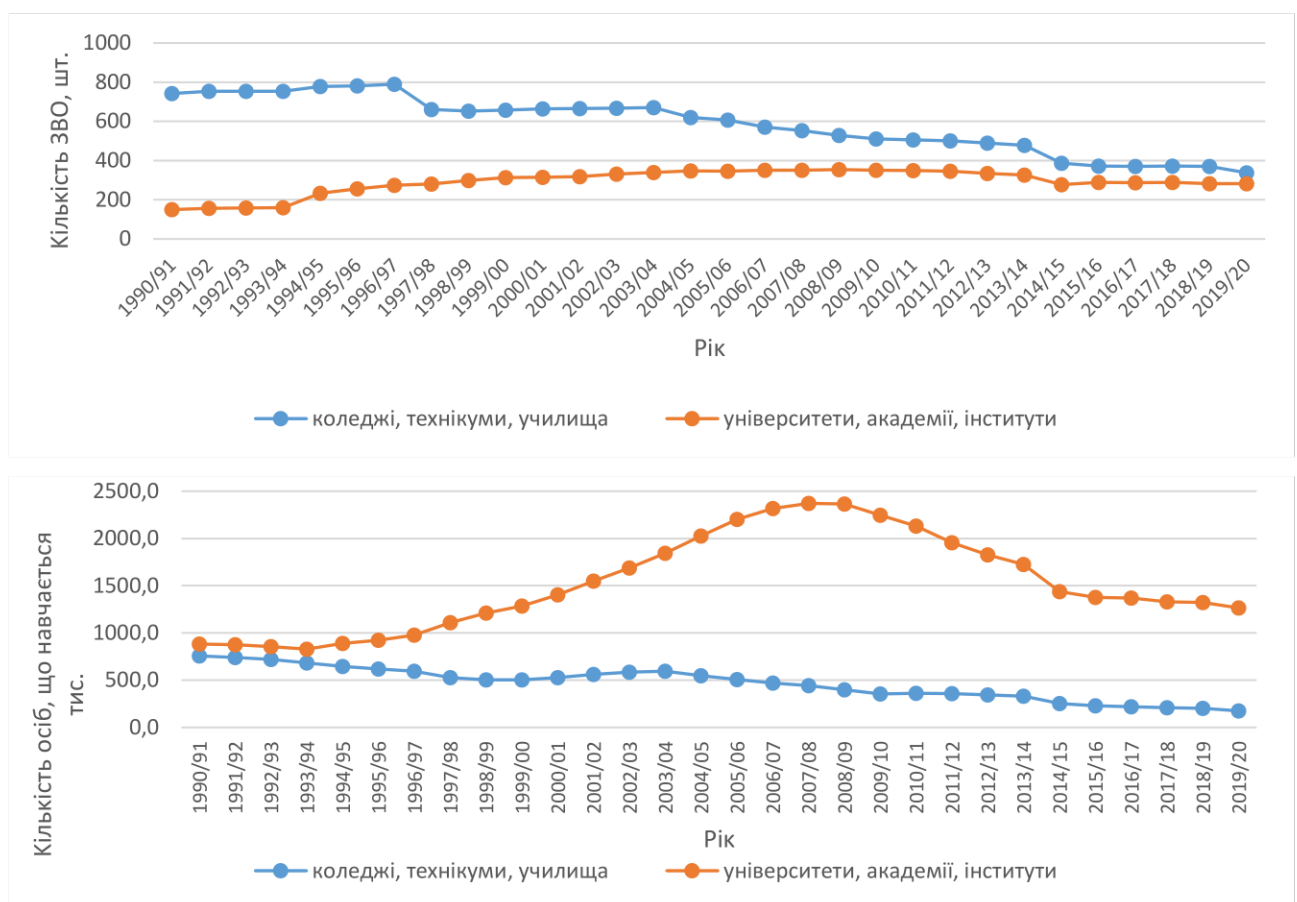

Рисунок 2.4 – Показники системи вищої освіти в Україні (побудовано автором на основі даних [29])

Як видно з рисунку 2.4 в системі вищої освіти відбувається поступове скорочення кількості закладів професійної освіти. Це призводить до дефіциту кадрів робітничих професій і перекосу в бік університетської освіти, якість якої

не завжди знаходиться на необхідному рівні. Аналогічну тенденцію демонструють показники кількості осіб, що отримали вищу освіту (рис.2.5).

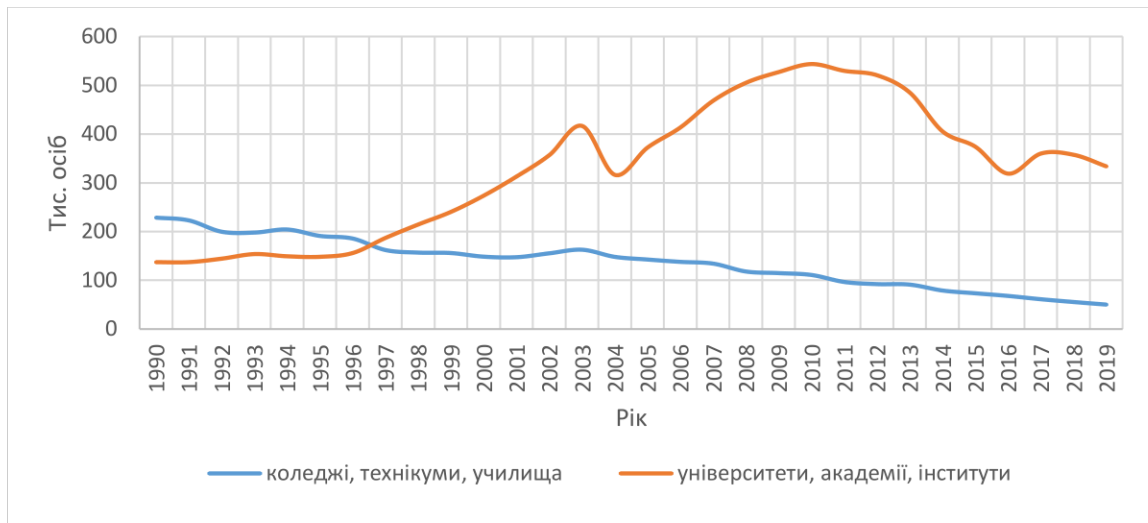

Рисунок 2.5 – Обсяги підготовлених фахівців закладами вищої освіти (побудовано автором на основі даних [29])

Незважаючи на наявність великої кількості навчальних закладів, в рейтингу індексів рівня освіти та вищої освіти України посідає 34 та 38 місця відповідно. Це свідчить про низьку якість освіти та нездатність наших ЗВО конкурувати з провідними світовими освітніми закладами.

Суттєвим фактором забезпечення фінансової безпеки домогосподарства є його економічна активність під якою можна розуміти свідому діяльність людини з управління належними йому економічними ресурсами з метою отримання доходу. В цьому сенсі до видів економічної активності людини можна віднести трудову як фізичну, так і інтелектуальну діяльність за наймом, підприємницьку діяльність, діяльність в особистому підсобному господарстві, оскільки вона приносить дохід у натуральній формі. Економічно активна діяльність – це прерогатива людини, і в кожного з регіонів вона має свій рівень та обумовлена різними організаційними, соціальними та природними умовами. В таблиці 2.2 наведено статистику, щодо розподілу економічно-активного населення за видами економічної діяльності.

Таблиця 2.2 – Зайняте населення за видами економічної діяльності у 2012-2020 роках [29]

	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Усього зайнято	19261,4	19314,2	18073,3	16443,2	16276,9	16156,4	16360,9	16578,3	15915,3
Сільське, лісове та рибне господарство	3308,5	3389,0	3091,4	2870,6	2866,5	2860,7	2937,6	3010,4	2721,2
Промисловість	3236,7	3170,0	2898,2	2573,9	2494,8	2440,6	2426,0	2461,5	2358,6
Будівництво	836,4	841,1	746,4	642,1	644,5	644,3	665,3	699,0	664,4
Оптова та роздрібна торгівля; ремонт автотранспортних засобів і мотоциклів	4160,2	4269,5	3965,7	3510,7	3516,2	3525,8	3654,7	3801,3	3648,7
Транспорт, складське господарство, поштова та кур'єрська діяльність	1150,9	1163,6	1113,4	998,0	997,2	991,6	995,1	999,0	975,2
Тимчасове розміщування й організація харчування	326,7	328,9	309,1	277,3	276,7	276,3	283,0	304,0	285,4
Інформація та телекомунікації	297,9	299,9	284,8	272,9	275,2	274,1	280,3	289,2	283,7
Фінансова та страхова діяльність	315,8	306,2	286,8	243,6	225,6	215,9	214,0	211,6	212,5
Операції з нерухомим майном	322,2	314,3	286,1	268,3	255,5	252,3	259,4	259,7	251,2
Професійна, наукова та технічна діяльність	504,1	493,6	456,0	422,9	428,1	415,8	437,9	421,6	418,2
Діяльність у сфері адміністративного та допоміжного обслуговування	343,9	343,3	334,3	298,6	304,3	297,9	304,3	317,9	304,6
Державне управління й оборона; обов'язкове соціальне страхування	1003,6 ²	962,3	959,5 ²	974,5 ²	973,1	979,7	939,3	870,5 ²	901,9 ²
Освіта	1633,2	1611,2	1587,7	1496,5	1441,4	1423,4	1416,5	1388,7	1394,9
Охорона здоров'я та надання соціальної допомоги	1181,4	1171,8	1150,5	1040,7	1030,4	1013,6	995,4	974,2	935,4
Мистецтво, спорт, розваги та відпочинок	225,6	226,5	221,2	207,9	201,6	199,8	196,9	197,6	196,0
Інші види економічної діяльності	414,3	423,0	382,2	344,7	345,8	344,6	355,2	372,1	363,4

Як видно з таблиці з 2012 року відбувається постійне скорочення зайнятого населення в усіх видах економічної діяльності. Загалом це здійснює негативний вплив на фінансову безпеку як держави, так і окремих домогосподарств.

Таблиця 2.3 – Показники ринку праці України [29]

	Робоча сила				у тому числі							
	у віці 15-70 років		працездатного віку		зайняте населення				безробітне населення (за методологією МОП)			
	у середньому, тис. осіб	у % до населення відповідної вікової групи	у середньому, тис. осіб	у % до населення відповідної вікової групи	у віці 15-70 років		працездатного віку		у віці 15-70 років		працездатного віку	
					у середньому, тис. осіб	у % до населення відповідної вікової групи	у середньому, тис. осіб	у % до населення відповідної вікової групи	у середньому, тис. осіб	у % до робочої сили відповідної вікової групи	у середньому, тис. осіб	у % до робочої сили відповідної вікової групи
2010	20 894,1	63,6	19 164,0	71,9	19 180,2	58,4	17 451,5	65,5	1 713,9	8,2	1 712,5	8,9
2011	20 893,0	64,2	19 181,7	72,6	19 231,1	59,1	17 520,8	66,3	1 661,9	8,0	1 660,9	8,7
2012	20 851,2	64,5	19 317,8	72,9	19 261,4	59,6	17 728,6	66,9	1 589,8	7,6	1 589,2	8,2
2013	20 824,6	64,9	19 399,7	72,9	19 314,2	60,2	17 889,4	67,3	1 510,4	7,3	1 510,3	7,8
2014	19 920,9	62,4	19 035,2	71,4	18 073,3	56,6	17 188,1	64,5	1 847,6	9,3	1 847,1	9,7
2015	18 097,9	62,4	17 396,0	71,5	16 443,2	56,7	15 742,0	64,7	1 654,7	9,1	1 654,0	9,5
2016	17 955,1	62,2	17 303,6	71,1	16 276,9	56,3	15 626,1	64,2	1 678,2	9,3	1 677,5	9,7
2017	17 854,4	62,0	17 193,2	71,5	16 156,4	56,1	15 495,9	64,5	1 698,0	9,5	1 697,3	9,9
2018	17 939,5	62,6	17 296,2	72,7	16 360,9	57,1	15 718,6	66,1	1 578,6	8,8	1 577,6	9,1
2019	18 066,0	63,4	17 381,8	74,0	16 578,3	58,2	15 894,9	67,6	1 487,7	8,2	1 486,9	8,6

Поряд із абсолютними показниками для оцінки ситуації на ринку праці використовують рівень безробіття та рівень зайнятості. Ці відносні показники визначаються як питома вага відповідної категорії робочої сили чисельності

економічно активного населення початку (кінець) періоду. Рівні та динаміка, зайнятості та безробіття наведено в таблиці 2.3.

Ключовим фактором, що визначає рівень фінансової безпеки домогосподарств є наявність достатнього обсягу фінансових ресурсів, які є необхідними не тільки для задоволення життєвих потреб, але й для господарювання, інвестиційної та підприємницької діяльності. Фінансові ресурси домашніх господарств є складовою ресурсного потенціалу. Фінансові кошти, що у розпорядженні регіональних домогосподарств, можуть розглядатися як резерв нарощування обсягів інвестування як на державному, так і на регіональному рівнях. Активізація процесів залучення фінансових коштів домогосподарств в економічний оборот сприятиме зміцненню фінансової безпеки держави та окремих регіонів, підвищенню їхньої фінансової самостійності, зниженню негативного впливу нестабільності на світових фінансових ринках та забезпеченню сталого соціально-економічного розвитку.

Більшість сучасних науковців [15, 21, 37] структурують фінансові ресурси домогосподарств за критеріями можливих джерел їх формування:

– власні фінансові ресурси, до яких можна віднести заробітну плату, доходи від підприємницької діяльності, пенсії, стипендії, різні види соціальної допомоги, тощо. Як правило, ці фінансові ресурси є основним джерелом надходжень коштів в домогосподарствах, вони мають ознаку ануїтетних грошових потоків та є основою фінансової безпеки домогосподарств. Це підтверджується статистичним аналізом сукупної структури фінансових ресурсів домогосподарств (табл. 2.4) за 2010-20 роки, з якого видно, що основним джерелом доходів домогосподарств є саме надходження від оплати праці;

– позикові фінансові ресурси, тобто кошти які залучаються домогосподарством на умовах платності, зворотності та терміновості. Найбільш розповсюдженими серед них є банківські кредити (споживчі, іпотечні, тощо (рис. 2.6), а також кошти отримані від інших домогосподарств, держави та інших економічних суб'єктів. Переважно ці кошти залучаються для реалізації високовитратних інвестиційних потреб домогосподарств (придбання

нерухомості, автомобіля, побутової техніки, ремонт в оселі, оплата навчання, відпочинку, тощо). В більшості випадків вони мають разовий характер та представляють собою зобов'язання домогосподарств, які необхідно погашати протягом декількох років;

– додаткові фінансові ресурси, до яких відносять надходження, що мають випадковий, нерегулярний характер (продаж майна, страхові виплати, разова допомога, тощо), або мають характер пасивного доходу (відсотки за депозитами, кошти отримані від здачі майна в оренду, тощо).

Таблиця 2.4 – Фінансові ресурси домогосподарств України [29]

	2010	2011	2012	2013	2014 ¹	2015 ¹	2016 ¹	2017 ¹	2018 ¹	2019 ¹	2020 ¹
Сукупні ресурси в середньому за місяць у розрахунку на одне домогосподарство, грн.	3481,0	3853,9	4144,5	4470,5	4563,3	5231,7	6238,8	8165,2	9904,1	12118,5	12432,3
Структура сукупних ресурсів домогосподарств	відсотків/percent										
Грошові доходи	89,1	88,9	91,0	90,8	91,2	89,4	86,0	87,5	89,9	92,0	93,9
- оплата праці	47,6	48,9	50,8	50,6	48,8	47,2	46,7	52,4	54,5	57,3	58,3
- доходи від підприємницької діяльності та самозайнятості	6,1	4,6	4,1	4,1	5,2	5,5	5,2	4,4	6,0	6,5	5,8
- доходи від продажу сільськогосподарської продукції	3,4	3,1	2,8	2,8	3,2	3,4	2,9	3,0	2,5	2,4	2,2
- пенсії, стипендії, соціальні допомоги, надані готівкою	25,8	25,5	27,1	27,1	27,0	25,2	23,1	20,2	19,9	19,2	20,8
- грошова допомога від родичів, інших осіб та інші грошові доходи	6,2	6,8	6,2	6,2	7,0	8,1	8,1	7,5	7,0	6,6	6,8
Вартість спожитої продукції, отриманої з особистого підсобного господарства та від самозаготівель	5,0	4,8	3,8	3,9	4,6	5,1	4,8	4,0	3,8	3,6	3,3
Пільги та субсидії безготівкові на оплату житлово-комунальних послуг, електроенергії, палива	0,6	0,6	0,6	0,4	0,4	1,3	4,7	4,7	2,8	0,7	0,2
Пільги безготівкові на оплату товарів та послуг з охорони здоров'я, туристичних послуг, путівок на бази відпочинку тощо, на оплату послуг транспорту, зв'язку	0,5	0,5	0,5	0,5	0,4	0,4	0,4	0,4	0,4	0,4	0,2
Інші надходження	4,8	5,2	4,1	4,4	3,4	3,8	4,1	3,4	3,1	3,3	2,4
Довідково: загальні доходи, грн.	3369,8	3708,2	4031,9	4331,0	4470,9	5122,0	6095,0	8013,1	9720,2	11859,8	12247,8

¹ Без урахування частини тимчасово окупованих територій у Донецькій та Луганській областях/Excluding a part of temporarily occupied territory of the Donetsk and Luhansk regions.

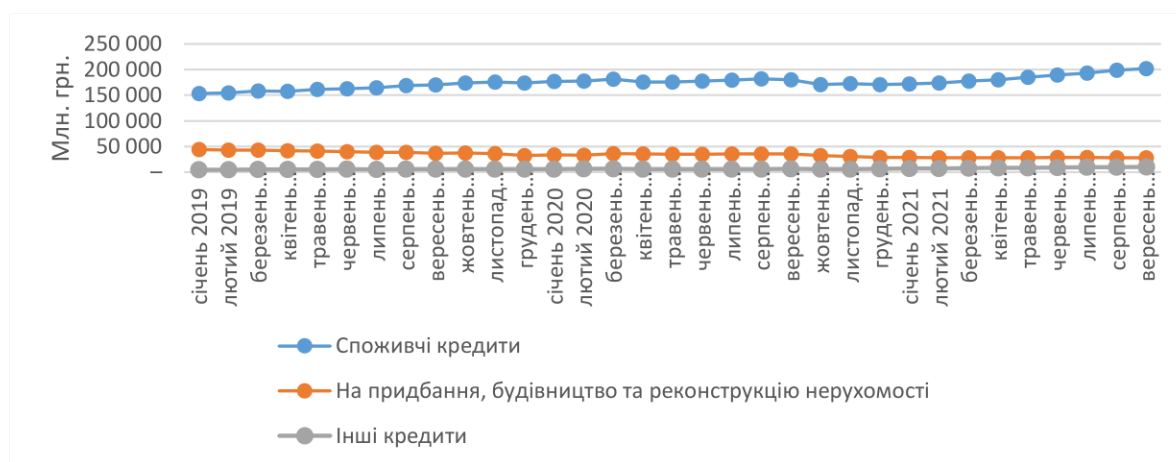

Рисунок 2.6 – Види кредитів та обсяги кредитування домогосподарств

За іншою ознакою фінансові ресурси домогосподарств структуруються залежно від цільового характеру їх подальшого використання через формування своєрідних відокремлених фондів: фонду споживання та фонду заощадження. Фонд споживання, призначений задоволення особистих потреб домогосподарства та акумулює кошти для поточних потреб; фонд заощаджень, може бути використаний у майбутньому або на придбання дорогих товарів або як капітал для отримання прибутку. Переважна більшість домогосподарств формує фонд заощаджень або через просте накопичування коштів переважно в іноземній валюті, або через розміщення на депозитних рахунках в банках.

За даними НБУ на сьогодні у населення знаходиться майже 600 млрд. грн. готівкових коштів [41]. Щодо валютних заощаджень, то тут експерти розділяються в їх оцінках, наводячи цифри від 40 до 85 млрд. дол. США. Обсяги депозитних заощаджень домогосподарств в національній та іноземній валюті наведено на рисунку 2.7.

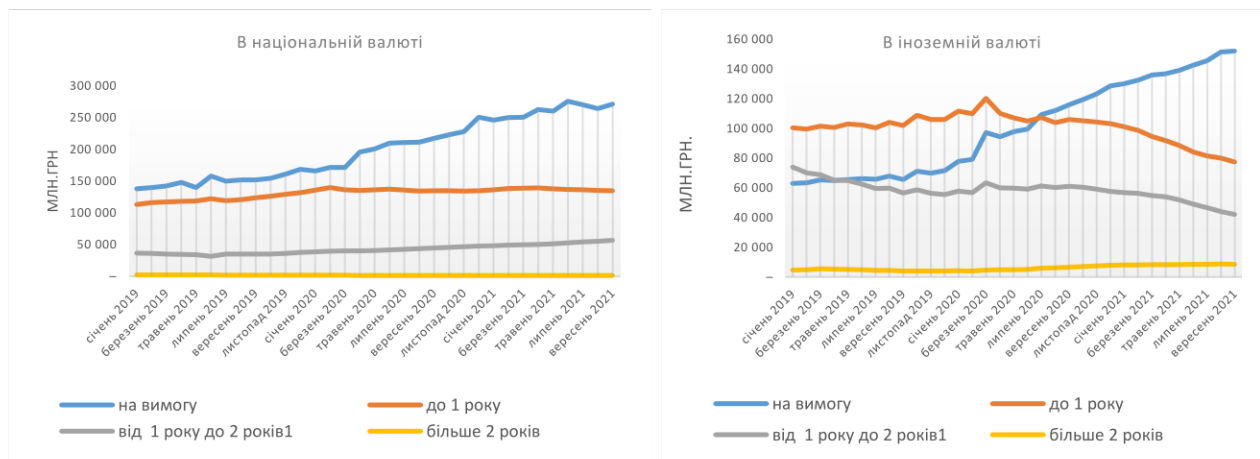

Рисунок 2.7 – Депозити домогосподарств

В умовах обмеженості бюджету перед учасниками домашнього господарства завжди виникає проблема поширення коштів між грошовими фондами, між доходами та видатками. З цього випливає, що є невідворотна потреба кожної сім'ї так влаштувати план своїх доходів і продуктивно їх застосувати, щоб запобігти появі негативного сальдо

2.2 Методичні підходи до оцінювання фінансової безпеки домогосподарств

Аналіз сучасної літератури показав, що на сьогодні сформувалось декілька методичних підходів до оцінювання фінансової безпеки держави та окремих суб'єктів господарювання – підприємств, банків, тощо. Разом з тим чітких та зрозумілих методичних рекомендацій до оцінювання фінансової безпеки домогосподарств практично не існує. Окремі методичні положення до такого оцінювання містяться в роботах [3, 5, 18, 38], проте майже всі вони мають описовий характер і не дозволяють сформувати єдиний інтегральний показник, що дозволяє узагальнити кількісні та якісні характеристики домогосподарств з позиції їх впливу на фінансову безпеку. Дослідження показують, що практично всі методи аналізу фінансової безпеки домогосподарств містять різні, але в той же час дещо подібні методичні підходи до здійснення такого оцінювання при застосуванні яких необхідно враховувати специфічні особливості життєдіяльності домогосподарств.

На наш погляд методика оцінювання фінансової безпеки домогосподарств має базуватися на аналізі двох груп показників та характеристик, які мають як кількісні так і якісні параметри. Це показники (індикатори) ресурсного забезпечення та показники розвитку домогосподарств (рис. 2.8).

До індикаторів ресурсного забезпечення доцільно віднести рівень перевищення доходів домогосподарства над його витратами, наявність розміщених депозитів та отриманих кредитів, наявність інших пасивних доходів, соціальна допомога. До індикаторів розвитку можна віднести рівень житлових умов домогосподарства, рівень освіти, наявність та стабільність працевлаштування, стабільність грошових надходжень, стан фізичного здоров'я, що особливо актуально в умовах пандемії.

Розглянуті вище індикатори по різному впливають на фінансову безпеку домогосподарства. Для співставлення їх у єдину систему було визначено значимість кожного з них із використанням експертного методу (табл. 2.5). При цьому ранжування проводилось для кожної із груп показників і характеристик.

Таблиця 2.5 – Визначення вагових значень показників фінансової безпеки
[авторська розробка]

Індикатор фінансової безпеки	Ранг	Вагове значення
Перевищення основних доходів домогосподарства над його витратами	1	0,33
Наявність та стабільність працевлаштування		
Наявність банківських вкладів (депозитів)	2	0,27
Рівень житлових умов		
Наявність банківських та небанківських кредитів	3	0,20
Стабільність грошових надходжень		
Наявність інших пасивних доходів	4	0,13
Рівень освіти дорослих членів домогосподарства		
Наявність соціальної допомоги	5	0,07
Стан фізичного здоров'я членів домогосподарства		

Для розрахунку вагових коефіцієнтів (W_i) кожного індикатору доцільним є застосування формули Фішберна:

$$W_i = 2(m-i+1) / m(m+1) \quad (2.1)$$

i – місце в ранзі окремого індикатора;

m – загальна кількість індикаторів [44].

Вищенаведені вагові коефіцієнти застосовуються для визначення інтегрального показника, що характеризує рівень фінансової безпеки домогосподарства (I_{FSH}), та розраховується таким чином:

$$I_{FSH} = \sum W_i * K_i \quad (2.2)$$

W_i – питома вага i -го індикатора в інтегральному показнику;

K_i – розрахункове значення i -го показника. [44]

Таким чином можна сформувати узагальнену таблицю для визначення інтегрального показника фінансової безпеки (табл. 2.6) в який в залежності від рівня досягнення відповідного значення кожним з індикаторів виставляється певна кількість балів.

Таблиця 2.6 – Методика визначення показника фінансової безпеки домогосподарства [авторська розробка]

	Індикатор	Граничні значення	Бал
Індикатори ресурсного забезпечення (w = 0,67)	Перевищення основних доходів домогосподарства (зарплата, стипендія, пенсія) над його витратами (w = 0,33)	Доходи перевищують витрати більш ніж в 2 рази	3
		Доходи перевищують витрати в 1-2 рази	2
		Доходи приблизно дорівнюють витратам	1
		Доходи менше витрат, домогосподарство живе у борг	0
	Наявність банківських вкладів (депозитів) (w = 0,27)	Обсяг депозитів перевищує 10 мінімальних зарплат	3
		Обсяг депозитів на рівні 5-10 мінімальних зарплат	2
		Обсяг депозитів на рівні 0-5 мінімальних зарплат	1
		Депозити відсутні	0
	Наявність банківських та небанківських кредитів (w = 0,20)	Кредити відсутні	3
		Обсяг кредитів на рівні 0-5 мінімальних зарплат	2
		Обсяг кредитів на рівні 5-10 мінімальних зарплат	1
		Обсяг кредитів перевищує 10 мінімальних зарплат	0
	Наявність інших пасивних доходів (крім банківських вкладів) (за місяць) (w = 0,13)	Обсяг пасивних доходів перевищує 2 мінімальних зарплати	3
		Обсяг пасивних доходів на рівні 1-2 мінімальних зарплати	2
		Обсяг пасивних доходів на рівні 0-1 мінімальних зарплати	1
		Пасивні доходи відсутні	0
Наявність соціальної допомоги (за місяць) (w = 0,07)	Обсяг соціальної допомоги перевищує 2 мінімальних зарплати	3	
	Обсяг соціальної допомоги на рівні 1-2 мінімальних зарплати	2	
	Обсяг соціальної допомоги на рівні 0-1 мінімальних зарплати	1	
	Соціальна допомога відсутня	0	
Індикатори розвитку домогосподарства (w = 0,33)	Наявність та стабільність працевлаштування (w = 0,33)	Працездатні члени домогосподарства мають стабільну роботу з перспективою кар'єрного зростання	3
		Працездатні члени домогосподарства часто змінюють місце роботи, перспективи кар'єрного зростання не визначені	2
		Не всі працездатні члени домогосподарства працевлаштовані, або мають періодичний заробіток	1
		Працездатні члени домогосподарства не працевлаштовані	0
	Рівень житлових умов (w = 0,27)	Наявна сучасна власна квартира, або будинок. Поліпшення житлових умов не потрібне.	3
		Наявне власне житло в застарілому житловому фонді. Бажано поліпшення житлових умов	2
		Наявна власна квартирі, чи будинок з незадовільними житловими умовами, або проживання у гуртожитку	1
		Власне житло відсутнє. Орендована квартира або будинок	0
	Стабільність грошових надходжень (w = 0,20)	Надходження стабільні та мають тенденцію до зростання	3
		Надходження залишаються на рівні попередніх періодів	2
		Надходження нестабільні і залежать від зовнішніх факторів	1
		Надходження відсутні тривалий час, або мають нерегулярний характер	0
	Рівень освіти дорослих членів домогосподарства (w = 0,13)	Вища освіта, науковий ступінь, вчене звання	3
		Не всі члени домогосподарства мають вищу освіту	2
		Середня спеціальна освіта	1
		Середня освіта	0
	Стан фізичного здоров'я членів домогосподарства (w = 0,07)	Члени домогосподарства майже не мають захворювань, ведуть здоровий спосіб життя, не мають шкідливих звичок	3
		Члени домогосподарства хворіють за середньостатистичними показниками. Хронічних захворювань не має. Спосіб життя не є ідеально здоровим	2
		Члени домогосподарства часто, але не важко хворіють. Деякі з них мають шкідливі звички (паління, алкоголь тощо).	1
		Наявність хронічних захворювань, часті звертання до лікарів, тривалі лікарняні	0

Таким чином інтегральний показник фінансової безпеки домогосподарства може набувати значень від 0 до 3. Тому, для визначення рівня фінансової безпеки домогосподарства потрібно мати граничні значення показника I_{FSH} , на відповідних інтервалах. Для співставлення вищенаведених показників доцільно використовувати функцію бажаності Харрінгтона, яка є кількісним, однозначним, єдиним і універсальним показником, що дозволяє визначити інтервали нижньої та верхньої межі та середню оцінку відповідного інтервалу розрахункових значень [1]. Дана методика відповідає сучасним науковим технологіям дослідження та може бути ефективно використана для ранжування відповідних рівнів фінансової безпеки домогосподарств (табл. 2.7).

Таблиця 2.7 – Оцінка рівня фінансової безпеки домогосподарства (авторська розробка на основі [44])

Рівень фінансової безпеки	Значення I_{FSH}	Характеристика рівня фінансової безпеки
Відмінний	$2,4 < I_{FSH}$	Високий запас фінансової безпеки. Значний потенціал у протидії зовнішнім та внутрішнім викликам. Можливість адаптації до змін у навколишньому економічному середовищі
Добрий	$1,8 < I_{FSH} \leq 2,4$	Достатній рівень протидії впливу негативних факторів. Можливі втрати частини фінансових ресурсів при неврахуванні потенційних загроз у мінливому ринковому середовищі
Задовільний	$1,2 < I_{FSH} \leq 1,8$	Необхідний постійний моніторинг можливих загроз та негативних впливів. Домогосподарство має шукати додаткові джерела фінансових надходжень та контролювати витрати
Незадовільний	$0,6 < I_{FSH} \leq 1,2$	Низький рівень протидії впливу негативних факторів. Можливі значні втрати коштів
Критичний	$I_{FSH} \leq 0,6$	Домогосподарство не має запасу фінансової безпеки. Воно не здатне протидіяти негативному впливу зовнішніх факторів.

Дана методика не претендує на ідеальність. Вона має періодично оновлюватись, доповнюватись новими індикаторами, коефіцієнтами що враховуватимуть регіональні особливості життєдіяльності домогосподарств, їх традиції, специфіку життєвого устрою, тощо.

3 НАПРЯМИ ТА ШЛЯХИ ПІДВИЩЕННЯ ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ ДОМОГОСПОДАРСТВ В СУЧАСНИХ УМОВАХ

3.1 Особливості забезпечення фінансової безпеки домогосподарств під час пандемічної кризи

Пандемічна криза, що охопила світ в останні 2 роки вплинула на всі рівні економічного устрою, включаючи сектор особистих фінансів. Значне скорочення ділової активності спричиненої карантинними обмеженнями в першу чергу вдарило по можливостям малого та середнього бізнесу, більшість виробничого та кадрового потенціалу якого формується саме за рахунок ресурсів домогосподарств. Ці та інші фактори, що спровокувала пандемія викликали появу нових ризиків та загроз фінансовій безпеці домогосподарств сутність яких наведена на рисунку 3.1.

Рисунок 3.1 – Ризики, що спричинила пандемія та їх фінансові наслідки для домогосподарств [авторська розробка]

Серед усіх ризиків, наведених на рисунку 3.1 найбільш небезпечним за фінансовими наслідками для домогосподарств є саме втрата робочого місця, адже як вже було з'ясовано раніше, саме заробітна плата є основним джерелом

доходу більшості домогосподарств. Тому, втрата робочого місця навіть одним із членів домогосподарства, є значним ударом по його фінансовій безпеці. За даними [31] «...під час пандемії поменшало не лише грошей, але й роботи. Якщо вірити статистиці, то наразі не працює кожен десятий працездатний громадянин, хоча торік без роботи сидів лише кожен дванадцятий».

«В світовому масштабі у 2020 році було скорочено 8,8 відсотка робочого часу, що еквівалентно 255 мільйонам повних робочих місць. Це вчетверо більше, ніж було втрачено під час фінансової кризи 2008-2009 років. Такі втрати робочого часу пояснюються або скороченням робочого часу тих, хто працює за наймом, чи безпрецедентним рівнем втрати робочих місць, що охопило у світі 114 мільйонів людей. Примітно, що 71 відсоток таких втрат зайнятості (81 мільйон людей) стався у формі бездіяльності, а не безробіття - це означає, що люди залишили ринок праці, оскільки не змогли працювати, можливо, через локдауни. Внаслідок цього сукупні доходи працівників у світі скоротились на 8,3 відсотка - на 3,7 трильйона доларів, що становить 4,4 відсотка глобального ВВП» [30].

Чимало фінансових ресурсів втрачається домогосподарствами на лікування від Covid-19. Разом з тим, Законом України від 30 березня 2020 року №540-ІХ «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України, спрямованих на забезпечення додаткових соціальних і економічних гарантій у зв'язку з поширенням коронавірусної хвороби (COVID-19)» була надана можливість включити до податкової знижки витрати на медичну допомогу по боротьбі з коронавірусом.

Можна зазначити, що в умовах пандемії фінансова безпека в першу чергу має бути забезпечена самім домогосподарством через реалізацію таких заходів:

- створення умов для стабільного отримання доходів у вигляді заробітної плати, пасивних доходів, доходів від альтернативної діяльності (підприємницька діяльність, підсобне господарство, тощо);
- постійний моніторинг витрат та відмова від тих, що не мають обов'язкового першочергового характеру (дороговартісний відпочинок, предмети розкоші, ресторани, автомобілі, тощо).

3.2 Підвищення фінансової грамотності як необхідна передумова забезпечення фінансової безпеки домогосподарств

Фінансова грамотність є важливим елементом комплексу політичних заходів фінансової стабільності і справедливо розглядається поряд із ринковим регулюванням, наглядом та захистом прав споживачів фінансових послуг. Освіта в цій галузі може сприяти глобальному економічному зростанню та сталому розвитку шляхом покращення доступу до фінансових послуг та підвищення добробуту населення. Підвищення рівня фінансової грамотності в усьому світі також може допомогти подолати соціально-економічні розриви та нерівність між країнами та всередині самої країни, таким чином це веде до створення більш всебічного суспільства для всіх. Політика у сфері фінансової освіти може сприяти досягненню ширших економічних та соціальних результатів шляхом підвищення стійкості споживачів до великих фінансових потрясінь.

Останні дослідження показали, що рівень фінансової грамотності українців, тобто обізнаність про послуги, що надаються фінансово-кредитними установами збільшився та зараз майже дорівнює середньому по ОЕСР: 79% українців мають інформацію про мінімум п'ять фінансових продуктів. В той же час рівень використання нашими співгромадянами фінансових послуг залишається меншим, ніж в країнах ОЕСР. Дослідження показало, що тільки 57% українців користувалися фінансовими послугами протягом останніх 2 років, що є меншим у порівнянні з 60% у 2018 році. Слід зазначити, що на сьогодні середній рівень користування фінансовими послугами у країнах ОЕСР є значно вищим [42].

COVID-19 дестабілізує значну частину світової економіки, наслідки неадекватної фінансової освіти оголюють лінії розлому суспільства, не готового до подолання серйозних фінансових проблем. Зараз, можливо, більше, ніж будь-коли, всім – робітникам, менеджерам та студентам – потрібні навички фінансової грамотності, щоб справлятися з незвіданою економічною невизначеністю у довгостроковій перспективі. У цей період невизначеності критично важливо

мати можливість продумати та обачно приймати фінансові рішення для свого власного майбутнього та своєї сім'ї. На жаль, численні дослідження та опитування лише підтверджують глобальне незрозуміння необхідності фінансової грамотності, незважаючи на взаємозв'язок цієї освіти та свого власного благополуччя. Половина респондентів має недостатні знання для проходження тестування з фінансових питань, які необхідні для розуміння базових економічних систем.

Вкрай важливо, щоб державні та приватні установи здійснювали програми, які сприятимуть ефективному розвитку фінансових можливостей та використовуватимуть заходи, спрямовані на зміну поведінки суспільства. Необхідно звернути особливу увагу на той факт, що потрібна координація з боку фахівців – складність та різноманітність продуктів та послуг забезпечила дезорієнтацію та відстороненість з боку людей, що й спричинило багато в чому низькі показники фінансової освіченості з боку респондентів.

ВИСНОВКИ

У сучасних умовах питання забезпечення економічної безпеки домогосподарств виходять на перший план. Виникнення цієї проблеми спричинене як зовнішніми, так і внутрішніми дестабілізуючими факторами, вплив яких загострився останнім часом. Розробка теорії економічної безпеки домашніх господарств знаходиться поки що на початковій стадії. Для вирішення цієї проблеми необхідно розробити дієвий механізм забезпечення економічної безпеки домогосподарств. Визначеність у цьому питанні допоможе виробити державну стратегію, спрямовану забезпечення реальної соціально-економічної самодостатності домогосподарств.

Прийняття фінансових рішень домогосподарствами обумовлено як внутрішніми факторами (перевагами сімей, їх складом, трудовими доходами та доходами від власності тощо), так і зовнішніми (макроекономічною, політичною нестабільністю тощо). Залучення домогосподарств в інвестиційну діяльність, їх кредитна та ощадна активність, а також активність населення на валютному та страховому ринку істотно впливає на стан, розвиток та функціонування фінансового ринку держави. Відгуки населення на макроекономічні кризи виявляються у вигляді змін у їх фінансовій поведінці, що може призводити до зниження фінансової стійкості самих сімей, фінансових організацій, погіршення стану національного фінансового ринку, зниження рівня фінансової безпеки країни та її регіонів.

Кризові явища, спричинені пандемією Covid-19 викликали нові загрози, які особливі відчутно проявились на рівні домогосподарств. Втрата робочих місць, зниження заробітної плати, падання надходжень від альтернативних джерел фінансового забезпечення, збільшення витрат на профілактику захворювання, лікування стали ключовими чинниками, що вплинули на фінансову безпеку домогосподарств протягом останніх двох років. У зв'язку з цим виникла потреба у розробці нових механізмів та важелів підтримки фінансової стійкості домогосподарств як з боку їх самих, так і не державному рівні.

Підсумовуючи, можна відзначити, що фінансову безпеку домогосподарства слід визначити як сукупність умов та факторів, що забезпечують незалежність його економічної системи, її стабільність та стійкість, здатність до постійного оновлення та самовдосконалення.

ПЕРЕЛІК ПОСИЛАНЬ

1. Адлер Ю. П. Планирование эксперимента при поиске оптимальных условий / Адлер Ю. П., Маркова Е. В., Грановский Ю. В. – М. : Наука, 1976. – 280 с.
2. Барановський О. І. Філософія безпеки : монографія. К. : УБС НБУ, 2014. Т. 1: Основи економічної і фінансової безпеки економічних агентів. 831 с.
3. Білоус І.І. Основні чинники впливу та загрози фінансовій безпеці домогосподарства. Ефективна економіка. 2020. №8. Режим доступу: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=8104>. DOI: 10.32702/2307-2105-2020.8.61
4. Воробйов Ю.М., Ворошило В.В. Фінанси домашніх господарств у фінансовій системі держави : монографія. Сімферополь : АРІАЛ, 2013. 232 с.
5. Ворошило В.В. Оценка финансовой безопасности домашних хозяйств и направления ее обеспечения. *Науковий вісник: фінанси, банки, інвестиції*. 2011. № 4. С. 48–50.
6. Глущенко О.В. Фінансові ресурси домогосподарств як складова частина фонду національного добробуту України. *Видавничо-поліграфічний центр Тернопільського національного економічного університету «Економічна думка»*. 2016. Том 24. № 1. С. 122-132.
7. Городняк І.В. Методологічні засади аналізу соціально-економічної сутності домогосподарств. *Економіка і суспільство*. 2016. №6. С. 3–7.
8. Данилюк М.М. Фінансова безпека домогосподарств в умовах фінансової нестабільності. *Економіка, фінанси, право*. 2019. № 5(4). С. 6–8.
9. Домашнє господарство. Універсальний словник-енциклопедія. *Словopedia*. URL: <http://slovopedia.org.ua/29/53396/10443.html>.
10. Драган О. О. Фінансова безпека домогосподарств: поняття та сутність. *Формування ринкових відносин в Україні*. 2015. №8. 173-176 с.
11. Єлісеєва О.К. Статистичне моделювання фінансової безпеки України. *Науковий вісник Національної академії статистики, обліку та аудиту*. 2018. №1–2. С. 10–18.

12. Єрмошенко М.М. Основні засади підвищення фінансової безпеки держави. Економічна та соціальна політика. *Економічна безпека України: проблеми та перспективи : матеріали круглого столу*. URL: <http://www.niss.gov.ua/book/journal/ekon.htm#b2>.
13. Зварич М.С. Теоретичні підходи до визначення сутності фінансової безпеки домогосподарств. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія Економічні науки*. 2015. № 15. С. 130–133.
14. Інформаційний портал NoNews. URL: <https://nonews.co/directory/lists/countries>
15. Кізима Т. О. Витрати домогосподарств України: сутнісно-аналітичний аспект. *Вісник ТНЕУ*. 2017. №2. С.61–70.
16. Коваленко, В. В., Мацедонська, Н. В. Сутність фінансової безпеки домогосподарств та напрями її забезпечення. *Економічний простір*. 2021. №167. С. 111-114. URL: <https://doi.org/10.32782/2224-6282/167-20>
17. Ковтун О.А. Підвищення рівня фінансової грамотності як фактор активізації фінансової діяльності домогосподарств. *Прометей*. 2012. № 1 (37). С. 238-242.
18. Коцюрубенко, Г., Шикіна, Н. Оцінювання фінансової безпеки домогосподарств: методичний та аналітичний аспекти. *Економіка та суспільство*. 2021. №25. <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2021-25-40>. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/269/257>
19. Ладюк О.Д. Фінансова безпека : характеристика складників. *Ефективна економіка* № 11. 2016. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=5280>.
20. Лиса О.В. Загрози фінансовій безпеці вітчизняних підприємств і домогосподарств на сучасному етапі. *Бізнес Інформ*. 2018. №11. С. 427–433.
21. Лойко Д. М. Динаміка змін у структурі споживання домогосподарств України. *Міжнародний науковий журнал "Інтернаука". Серія: "Економічні науки"*. 2018. №7. URL: <https://doi.org/10.25313/2520-2294-2018-7-4046>.

22. Ломачинська І. А. Фінансова грамотність як основа оптимізації фінансової поведінки в умовах глобальної трансформації . *Вісник ОНУ ім. І. І. Мечникова*. 2011. Т. 16 (Випуск 20). С. 116-124.
23. Марина А.С. Фінансова безпека України: проблеми та перспективи. *Економічний часопис*. XXI. 2013. № 7-8. С.47–49.
24. Мартинюк В., Зволяк Я., Баранецька О. Фінансова безпека: навч. посіб. Тернопіль : Вектор, 2016. 264 с.
25. Методичні рекомендації щодо розрахунку рівня економічної безпеки України № 1277 від 29.10.2013 р. URL: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/ME131588.html.
26. Нагайчук Н.Г. Уточнення змісту поняття «фінанси домогосподарств» у розрізі навчальної дисципліни «фінанси». *Фінансовий простір*. 2014. № 2. С. 100-105.
27. Національний банк України. Веб-сайт. URL: <https://bank.gov.ua/>
28. Носова Є. Заощадження домогосподарств як джерело інвестиційних ресурсів в Україні. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Економіка*. 2015. № 2(167). С. 73-80.
29. Офіційний сайт Державної служби статистики України URL: <http://www.ukrstat.gov.ua>.
30. Пандемія COVID-19 спричинила втрату чверті мільярда робочих місць - звіт МОП. *DW*. Веб-сайт. URL: <https://www.dw.com/uk/pandemiia-covid-19-sprychynyla-vtratu-chverti-miliarda-robochykh-mists-zvit-mop/a-56340090>.
31. Пандемія-2020 змінила життя українців. Що саме змінилося? *Радіо Свобода*. Веб-сайт. URL: <https://www.radiosvoboda.org>.
32. Полтораки А. С., Каземирчик М. С., Поліщук А. І. Пріоритетні загрози фінансовій безпеці в умовах трансформаційних процесів у сучасній економіці. *Modern Economics*. 2020. № 24(2020). С. 157-163. DOI: [https://doi.org/10.31521/modecon.V24\(2020\)-25](https://doi.org/10.31521/modecon.V24(2020)-25).

33. Полторак А.С., Паламарчук В.Ю. Моніторинг стану фінансової безпеки домогосподарств та його впливу на рівень фінансової безпеки України. *Вісник економічної науки України*. 2020. №2. С. 145-151.
34. Полях С. С. Взаємозв'язок між фінансовою грамотністю населення та фінансовою стабільністю країни: теоретико-методологічний аспект. *Економічний вісник Національного гірничого університету*. 2019. № 2 (66). С. 74–81.
35. Потьомкін С.К. Козлова І.М. Аналіз структури доходів та витрат домогосподарств. *Глобальні та національні проблеми економіки*. 2016. № 13. С. 172-179.
36. Про сільськогосподарський перепис: Закон України від 23 вересня 2008 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/575-17#Text>.
37. Сидорова А. В. Доходи та витрати населення: статистичне оцінювання, моделювання та прогнозування. *Фінанси, облік, банки*. 2017. № 1(22). С. 154–162.
38. Сніщенко Р.Г. Методологічні проблеми та особливості аналізу й оцінки фінансової безпеки домогосподарств. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія : Економіка і менеджмент*. 2017. Вип. 27(2). С. 105–109.
39. Соціально-демографічні характеристики домогосподарств України 2021. Статистичний збірник. URL: http://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2021/zb/07/zb_cdhd_21.pdf.
40. Тарасюк М.В. Роль та особливості функціонування фінансів домогосподарств у ринковій економіці. *Інноваційна економіка*. 2013. № 9. С. 11-16.
41. У Нацбанку оцінили обсяг готівки на руках у населення. *Слово і Діло*. Веб-сайт. URL: <https://www.slovoidilo.ua/2021/09/04/novyna/finansy/naczbanku-oczinyly-obsyah-hotivky-rukax-naselennya>
42. Україна підвищила рівень фінансової грамотності. *Информационное агентство "Финансовый клуб"*. Веб-сайт. URL:

<https://finclub.net/ua/news/ukraina-pidvysychyla-riven-finansovoi-hramotnosti.html>.

43. Фінансова безпека домогосподарств в Україні: сучасні проблеми та механізм забезпечення / кол. авт. ; за заг. ред. д-ра екон. наук, проф. Б. І. Пшика. – Львів: СПОЛОМ, 2020. – 274 с.
44. Швець Ю. О. Цикало К. С. Методичний підхід до оцінки рівня фінансової безпеки промислових підприємств. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія : Економіка і менеджмент*. 2017. Вип. 25 (1). – С. 162–168. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvmgu_eim_2017_25\(1\)_36](http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvmgu_eim_2017_25(1)_36).
45. Янель Ю.А. Заощадження домогосподарств України та їх мотивація. *Економіка. Фінанси. Право*. 2006. № 6. С. 9-13.